

Od polyarchií k autokraciím: Studium režimních transformací a jeho reflexe

MAXMILIÁN STRMISKA* – JAROSLAV BÍLEK**

From Polyarchies to Autocracies: Reflections on the Study of Regime Transformations

Abstract: This essay addresses several pertinent issues of interpretations of processes of autocratization pertaining to two different historical contexts. The authors seek to identify major arguments concerning theoretical backgrounds in the current agendas of research into the transitions from the polyarchic republican city-states to the authoritarian regimes of personal power in the Renaissance Italy and into the contemporary processes of autocratic reversals. The authors strive to show that it is useful to pay thorough attention to varying theoretical challenges characterizing agendas of research into historically diverse regime transitions. In such a way, it is possible to expose and assess limits and directionality of prevailing research programs. This seems important in order to gain new incentives for an advancement of thinking about both contemporary and historical processes of autocratization and to enhance a promising cross-fertilization of the study of regime changes conducted by political science, historical sociology and historiography.

Keywords: autocratization; regime change; personal power; polyarchies; hybrid regimes; research programs

DOI: 10.14712/23363525.2023.7

Úvod

Tato stať je věnována posouzení hlavních teoretických východisek uplatňovaných v oborově odlišných soudobých agendách výzkumu procesů transformace neautoritářských polyarchických režimů v režimy autoritářské, resp. procesů v současné politologické literatuře označovaných obvykle jako autokratizace [Cassani – Tomini 2019a; Cassani – Tomini 2019b; Lührmann – Mechkova et al. 2018; Lührmann – Lindberg 2019; Lührmann – Grahn et al. 2019; Boese – Lindberg – Lührmann 2021]. V prvním případě půjde o pohled na mimořádně zajímavou výšeč soudobé historiografické agendy studia přeměny renesančních italských městských republik ve specifický typ režimů osobní moci (signorií),¹ ve druhém případě jde o reflexi několika teoretických problémů vystupujících do popředí aktuální politologické agendy výzkumu procesů autokratizace, vztahujících se

* PhDr. Maxmilián Strmiska, Ph.D., Katedra politologie, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Rokitského 62, 500 03 Hradec Králové, Česká republika. E-mail: strmiskamax@gmail.com

** Mgr. Jaroslav Bílek, Ph.D., Katedra politologie, Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, Rokitského 62, 500 03 Hradec Králové, Česká republika. E-mail: jaroslav.bilek@uhk.cz

¹ Italské renesanční urbánní autoritářské režimy osobní moci (v daném kontextu: od třináctého do počátku šestnáctého století) jsou tradičně označovány jako signorie, popřípadě jako principáty. Pojem signorie (signoria) v celé této stati používáme pouze v tomto – nikoli jediném, ale vzhledem k posuzované výzkumné agendě nejvíce relevantním a nejrozšířenějším – významu, tedy jako označení pro autoritářsky profilovaný režim osobní moci, ustavený v kontextu italských renesančních republikánských zřízení.

k současným polyarchiím, resp. k širokému okruhu formálně demokraticky profilovaných režimů.²

Mezioborové reflexe výzkumných agend jsou konfrontovány s terminologickými obtížemi různého druhu. Tato studie není v daném ohledu výjimkou. V námi uplatněné perspektivě „od polyarchií k autokraciím“ představovalo největší počáteční problém základní vymezení historicky odlišně situovaných režimů čelících procesům autokratizace. Bylo tomu tak především kvůli tendenci, v rámci politologicky orientovaných disciplín převažující, vymezovat autokracii a autokratizaci negativně, jako opak demokracie, resp. demokratizace. V této souvislosti jsme považovali za důležité neztratit ze zřetele, že z upřednostňování negativních vymezení vyplývá, že definiční problémy nejsou vzhledem k aplikovaným kategoriím a škálám rozloženy rovnoměrně a nemají stejný význam, což má řadu důsledků, které nemusí být patrné na první pohled, nýbrž ozřejmují se postupně, v různých fázích výzkumu.

Ze všech nabízejících se možností se nám pojem „polyarchie“ jevil jako nejvhodnější souhrnné označení pro neautoritářské režimy příslušné k oběma zde posuzovaným historicko-politickým kontextům. Ve vztahu k současným neautoritářským, demokraticky profilovaným režimům vstupujícím jako analytická jednotka do výzkumu procesů autokratizace se užití konceptu polyarchie (v široce akceptovaném pojetí R. Dahla, resp. jeho aplikací) ukázalo jako nejlépe obhajitelná volba [Lührmann – Lindberg 2019: 1096; Dahl 1971: 3–4]. V případě italských renesančních městských republik je vzhledem k dlouhodobě přetrvávajícím neshodám ohledně definování k nim příslušných režimů situace složitější. Termín „komunální režimy“, široce používaný v italské historiografii, pokládáme za nevhodný kvůli jeho omezené analytické kapacitě a také s ohledem na – mimo italský kontext – malou srozumitelnost a zavádějící konotace. Po zvážení výhod a nevýhod spjatých s dostupnými konceptuálními opcemi jsme se rozhodli pojmut nediktátorské, „nemonokratické“ režimy renesančních italských republik jako polyarchie, resp. renesanční verzi polyarchie – s využitím kritérií, která sice nejsou totožná s kritérii stanovenými Robertem Dahlem nebo používanými v různých navazujících aplikacích, tj. svobodné a pravidelné volby; všeobecné volební právo; volená exekutiva; svoboda projevu a sdružování; existence alternativních zdrojů informací [Lührmann – Lindberg 2019: 1096], ale mohou být považována za jejich funkční dobový ekvivalent: institucionalizovaná dělba moci, kolektivní volené vládní orgány, alternace držitelů vládních úřadů, participace signifikantní části občanů na rozhodovacích procesech, legální opatření proti koncentraci a personalizaci exekutivní úřední moci.³ Toto pojetí výchozích článků režimní transformace považujeme za nejlepší dostupné východisko k ustavení perspektivy, umožňující posuzování a srovnávání teoretických zázemí zmíněných agend výzkumu autokratizace.

² Vycházíme zde z – v okruhu soudobých studií autokratizace široce akceptovaného – pojetí režimu jako „formální i neformální organizace mocensko-politického centra a jeho vztahů k širší společnosti“ [Fishman 1990: 428].

³ Nejde o bezproblémovou konceptualizaci. Obtíže spjaté s aplikací dané kategorie režimů spočívají především v tom, že jednotlivé režimy v italských městských republikách naplňovaly výše uvedená kritéria zjevně nesterjnou měrou: v největší míře tomu bylo u režimů pojímaných jako „lidové režimy“ (regimi popolari) či režimy s „širokou vládou“ (governo largo), ve zřetelně menší míře u režimů charakterizovaných obvykle jako „kompaktní“ či „homogenní“ oligarchie [Artifoni 2006; Ascheri 1991; Ascheri 1996; Ascheri 2001; Ascheri 2006; Becker 1960; Bertelli 1978; Coleman 1999; Law – Paton 2010; Milani 2006; Najemy 1982; Poloni 2012; Ricciardelli 2020; Shaw 2006; Tanzini 2014; Vallerani 1994; Vallerani 1997; Vallerani 2013].

V této stati chceme – v rámci uplatněné perspektivy – ukázat, že se zde nabízí řada doposud málo využívaných příležitostí ke vzájemné reflexi výzkumných agend politologie, historické sociologie a historiografie. Musíme však hned na počátku upozornit jednak na politologickou provenienci námi nabízeného pohledu, jednak na skutečnost, že ve středu pozornosti se zde nachází teoretické zázemí posuzovaných výzkumných agend. Jelikož je námi poskytnutý pohled na studium přeměn renesančních italských republik výsledkem „politologického přečtení“ souboru klíčových tezí a poznatků historiografické provenience, náš výklad tedy již z tohoto důvodu nemůže nahrazovat podrobnou oborovou reflexi stavu poznání a vývojových tendencí v dané oblasti výzkumu.

Naším hlavním cílem je ukázat, že rozbor a evaluace teoretických východisek a z nich vycházejících tezí a argumentů obsažených v oborově sice odlišných, ale co do předmětu bádání podobně zaměřených výzkumných agendách, přispívá k hlubšímu záběru oborových bilancí stavu poznání a diskusí o výzkumných trendech. Touto cestou lze získat důležité podněty pro takové uvažování o autokratizaci a dalších transformacích politických režimů včetně utváření hybridních režimů, které si dostatečně uvědomuje, kde leží a nakolik významná a zdůvodněná jsou ohraničení a paradigmatata vlastní etablovaným výzkumným programům. To představuje, mimo jiné, klíčový předpoklad pro zvažování možného přínosu změny stávajících paradigmat. V tomto ohledu se jeví jako potenciálně nejcennější takové podněty, které vedou k nepředpojatému posuzování a k novému promyšlení předpokladů a vzorců řídicích či výrazně ovlivňujících uvažování o charakteru, příčinách a důsledcích autokratizace a podobných procesů v různých historicko-politických kontextech. Jsme si vědomi toho, že ochota k přehodnocování či k úplné změně těchto klíčových vzorců se ve vyšší míře vyskytuje – kromě období otevřeně přiznané krize přetrvávajících paradigmat – vzácně. Jedním z důvodů tohoto stavu věcí je obava z nekontrolovatelné, kaskádovitě se odvíjejících důsledků zpochybnění souboru klíčových předpokladů náležejících ke „tvrdému jádru“ výzkumného programu [Lakatos 1989: 4] a k prvkům příslušné „disciplinární matice“ [Kuhn 2008: 181–185] včetně sebepojímání a legitimace jednotlivých oborů a podoborů. Účelem našeho výkladu ale není pobízet k bezprostřednímu nastolení otázky prospěšnosti či nezbytnosti zásadních změn výše zmíněného druhu, nýbrž v prvé řadě k možnému a žádoucímu rozšíření záběru posuzování stavu a tendencí výzkumu autokratizace.

V následující části stati se budeme věnovat charakteristice hlavních východisek studia autoritářské transformace italských městských republik a utváření signorií, jež se uplatňovala v historiografickém výzkumu v italském prostředí zejména v období posledních deseti let, kdy lze hovořit o zřetelné konjunktuře této výzkumné agendy. Následně přejdeme k posouzení teoretického zázemí současného politologického studia autokratizace. Vzhledem k rozvětvenosti daného tématu se soustředíme na několik klíčových aktuálních problémů, týkajících se především vazby mezi pojetím autokratizace a aplikovanými, ale ne vždy dostatečně exponovanými předpoklady ohledně charakteru transformovaných režimů a povahy a režimního vyústění transformace. Závěr stati je věnován shrnujícímu srovnání hlavních shod a odlišností konstelací teoretických východisek aplikovaných v posuzovaných výzkumných agendách. Z tohoto srovnání vyplývají nové podněty pro přesnější charakteristiku přístupů uplatňovaných při studiu procesů autokratizace a v této souvislosti i pro uplatnění nových hledisek při reflexi jednotlivých oborových agend.

Nová vlna výzkumu autoritářské transformace italských městských republik a utváření signorií

Než přejdeme k reflexi hlavních východisek a tezí soudobého studia autoritářské transformace italských městských republik, je zapotřebí alespoň stručně poukázat na širší kontext výzkumu politického vývoje italských renesančních městských republik.

Dějiny renesančních italských městských států představují dlouhodobě, přinejmenším od osmdesátých let devatenáctého století, atraktivní a pevně etablované téma italské – ale nejen italské – historiografie. Badatelé různého zaměření a provenience opakovaně zdůrazňovali, že toto pole výzkumu se vyznačuje fascinující pestrostí předmětů výzkumu a s tím spjatých badatelských výzev. Americký historik Gene A. Brucker, zaměřující se na dějiny renesanční Florencie, příznačně vyzvedl, že oněch přibližně 200 italských republik, existujících počátkem třináctého století (ve „zlatém věku komun“; termín komuna je běžně používán jako synonymum pro italskou pozdně středověkou a renesanční městskou republiku), se vyznačovalo vlastními vzorci politické a sociální organizace a zcela mimořádnou dynamikou politického vývoje [Brucker 2001: 3]. Florentská republika byla v období Trecenta (14. století) podle Bruckera „vždy komplexní, nikdy jednoduchou, vždy variabilní, nikdy fixovanou“ politickou mozaikou s pozoruhodnou evoluční dynamikou zahrnující různé možnosti vývoje politicko-institucionálního uspořádání, včetně transformací a alternací těchto uspořádání vztahujících se k typům i podtypům různých režimů [Brucker 1962: 57–61; Boutier – Sintomer 2014: 1060–1066]. V podobném duchu Andrea Zorzi, v italské historiografii v současnosti vůdčí představitel výzkumu věnovaného signoriím, zdůraznil, že italské městské státy 13. a 14. století byly zcela mimořádnými laboratorii soužití živoucích politických a institucionálních experimentů [Zorzi 2013a: 13–14].

Uznáním přitažlivosti studia fenoménu italských renesančních městských republik však široká shoda končí. Jestliže se v průběhu 19. století prosadil názor, že tyto městské republiky byly kolébkami svobody a demokracie a představovaly ve své době anomální nositele pokroku, v následujícím století převažovala v italském prostředí tendence k revizi tohoto názoru – často stigmatizovaného jako „mýtus komuny“ – a výkladových schémat s ním spjatých, tj. především tezí typu: městské republiky-komuny = svoboda; boj frakcí = krize státu (krize komun); signorie = konec svobody a počátek celkového úpadku [Vallerani 1997: 68–69; Blanshei 2010: 1; Zorzi 2008: 64–66; Zorzi 2020: 17–26; srv. Vallerani 1994; Vallerani 2013; Vallerani 2019; Ascheri 2001; Jones 1965; Waley – Dean 2013]. Pokud lze hovořit o nějakém zásadním momentu či o faktorech, které dlouhodobě výrazně ovlivňovaly agendu výzkumu italských městských států, pak to byly především různé vlny historiografických revizí ve výše naznačeném směru.⁴

Ohledně vývoje výzkumu signorií a problematiky přechodu „od komun k signoriím“ lze rámcově konstatovat, že se jednalo od konce 19. století o rozeznatelnou, trvale přítomnou, ale nikoli dominantní součást studia politické evoluce renesančních italských států. Tato situace se začala výrazně měnit teprve v souvislosti se soudobou konjunkturou agendy výzkumu signorií v italské historiografii.

⁴ Významnou úlohu v rámci těchto revizí a přehodnocování dlouhodobě hrály závěry odvozené z prací věnovaných dějinám renesanční Florencie, zdůrazňující typicky oligarchické rysy vlastní v podstatě všem režimům spjatým s florentským republikánským zřízením [Weinstein 2002: 2; Blanshei 2010: 1–4; Boutier – Sintomer 2014: 1062–1066].

Sdíleným ústředním východiskem nové vlny výzkumu signorií je deklarovaný odpor k ideálně-typickým kontrapozicím „komuna versus signorie“, spojované a příležitostně ztotožňované s kontrapozicí „demokracie versus tyranie“ (popřípadě „republika versus monarchie“), a zdůraznění nutnosti překonat stará, s takovým protikladem spjatá výkladová schémata [Zorzi 2010: 6–10; Zorzi 2013a: 9–13; Luongo 2011: 217; Rao 2012: 37–39]. Toto záporné vymezení je obvykle doplněno vyzdvihováním potřeby zachytit v co největší možné míře pestrost politických fenoménů zahrnovaných pod pojem signorie, a to především prostřednictvím masivního rozvíjení případových studií [Rao 2007; Rao 2012; Rao 2013; Caciorgna 2013; Luongo 2011; Zorzi 2010; Zorzi 2013b].⁵

S těmito dvěma momenty je pak spojeno formulování dalších tezí s jasnou ambicí orientovat další výzkum. Revizionistický akcent nové vlny výzkumu signorií je nejvíce zřejmý u tří radikálních tezí, formulovaných Andreou Zorzim: renesanční městské republiky a signorie nelze považovat za protiklady (přičemž signorie není nutným pokračováním městské republiky ani její úplnou negací); nebylo žádného přímého přechodu od městských republik k signoriím; politický prostor italských městských států měl výrazně kompozitní charakter a to, co se jevílo jako režimní alternativy, mělo spíše charakter koexistujících režimních komponentů [Zorzi 2013a: 13–14; Zorzi 2010: 1–10; Zorzi 2013c: 7].⁶

S prvními dvěma zmíněnými tezemi úzce souvisí široce přijímané a v současnosti často zdůrazňované tvrzení o vysoké míře institucionální kontinuity mezi republikánským zřízením a signoriemi v rané fázi jejich vývoje [Rao 2007; Rao 2012; Rao 2013; Caciorgna 2013; Poloni 2013; Fantoni 2020b]. Riccardo Rao, jenž se soustředil na studium typu režimů osobní moci nazvaném „lidové signorie“ (signorie di popolo), v této souvislosti zdůraznil, že pro řadu těchto režimů bylo příznačné zachovávání určitého stupně „institucionální neviditelnosti“ a že přinejmenším do třicátých let 14. století, kdy se podle něj uskutečnil „autokratický zvrát“ (la svolta autocratica), neměla značná část tohoto typu signorií vlastní markantní institucionální profil – na rozdíl od jejich politické praxe, zahrnující především kontrolu klíčových institucí a kumulaci mimořádných pravomocí [Rao 2012: 35–39]. „Autokratický zvrát“, jak Rao zdůraznil, s sebou ovšem přinesl prosazování tendence k utváření vlastního institucionálního aparátu signorie, často spojené s rozvíjením ideologických prvků ospravedlňujících „vertikalizaci moci“, nyní již odděleně od – a na úkor – republikánských institucí a étosu, spjatého s jejich fungováním [Rao 2012: 44; Francesconi 2013: 338; Maire Vigueur 2013: 147–148; Mineo 2013: 73–74].

Riccardo Rao v této souvislosti příznačně poznamenal, že samotné instituce nejsou s to charakterizovat politickou scénu a že je zapotřebí zkoumat konfigurace faktické i formální politické moci, čehož si byl, jak Rao neopomněl zdůraznit, jasně vědom například již Bartolus de Saxoferrato ve 14. století. Tato interpretační linie ovšem podle Rao zůstala v italské historiografii vesměs nepovšimnuta, protože převažovala představa, že signorie měly od

⁵ Ve vyhraněné podobě prosazoval upřednostnění případových studií například Alberto Luongo. Podle Luonga se případy autoritářské „osobní vlády“ (governo personale) často vyznačovaly originálním genetickým kontextem a velmi specifickým následným vývojem, což nutně vede k upřednostnění jednotlivých analýz konkrétních případů jako nejslibnější formy výzkumu [Luongo 2011: 217].

⁶ Se Zorzio tezí o kompozitním charakteru politického prostoru italských renesančních městských států bylo v souladu rovněž Raovo pojetí „dyarchické signorie“, přímo navazující na starší koncepci dyarchie (ve smyslu koexistence mocensko-administrativních struktur signorie a komuny) Francesca Ercoleho [Rao 2012: 29–30]. V této perspektivě se signorie, především ve své rané formě, jeví jako exemplární hybridní režimy [k vymezení hybridních režimů viz např.: Diamond 2002; Schedler 2002; Levitsky – Way 2010; Bílek 2015].

počátku vlastní robustní institucionální fyziognoiii a předpokládala se jasně daná odpověď na otázku ohledně politicky determinujících institucionálních dimenzí, která ale podle Raova mínění jasná ani daná vůbec nebyla [Ra0 2012: 31–32, 39, 41].

Význam zdůrazňování formální institucionální kontinuity mezi polyarchickou republikou a signorií jako součásti argumentace ve prospěch teze, že tyto režimní útvary nejsou bytostně protikladné, byl tedy v pracích R. Raa a dalších badatelů [Poloni 2013; Caciorgna 2013; Francesconi 2013; Luongo 2011] zpochybněn poukazem na odlišnou, režim osobní moci profilující politickou praxi. Jakmile se ve středu pozornosti ocitne politická praxe, vystupují totiž do popředí spíše momenty diskontinuity a odlišnosti. Jedním z klíčových, zřetelně viditelných momentů diskontinuity, patrným navíc již v raných fázích vývoje signorií, byla neutralizace (často cestou schvalování výjimek ad hoc) či eliminace legálních opatření zamezujících koncentraci a personalizaci moci – v prvé řadě opatření proti opakování či prodlužování (v tehdejších podmínkách obvykle velmi krátkodobého, dvouměsíčního až jednoročního) mandátu, resp. bezprostředně opakovanému zastávání klíčových exekutivních úřadů [Mineo 2013: 73–74]. Pokud je na místě hovořit v souvislosti s italskými renesančními polyarchiemi – s ohledem na jejich častou institucionální fluiditu – o systému „brzd a protiva“, pak lze tato opatření považovat za jejich nedílnou součást a nelze než konstatovat, že jejich vyřazení mělo dalekosáhlé důsledky pro charakter daného režimu.⁷

I bez nastolení otázky nejednoznačnosti vztahu mezi ústavně-institucionální strukturou a mocensko-politickou praxí je ucelená charakteristika politického vývoje renesančních italských republik, zahrnující rovněž posouzení výskytu prvků institucionální kontinuity a diskontinuity, spjata s rozsáhlými obtížemi, do značné míry vyplývajícími již ze samotného výchozího konstatování mimořádné rozmanitosti a proměnlivosti příslušných institucí a jejich politického významu a role, což se týkalo jak nejvyšších exekutivních úřadů (konzulů, podestů, rektorů, priorů, kapitánů lidu, „guvernérů a obránců obce“ atp.), tak soustavy plenárních občanských shromáždění a různých „velkých“ a „malých“ rad a výborů [srv. Mineo 1998; Poloni 2012; Maire Vigueur 2013; Tanzini 2014].

Hlavní součástí teze o institucionální kontinuitě mezi polyarchickým uspořádáním a signoriemi je poukaz na skutečnost, že mocenský vzestup vrcholných představitelů signorií nebyl obvykle spojen s vytvořením zbrusu nové instituce, nýbrž v naprosté většině případů začal jejich zvolením či jmenováním či již existujícího úřadu, jehož funkce byla ovšem postupně redefinována. V souvislosti s touto argumentací je však třeba připomenout, že nejde o nijak nové zjištění [srv. Jones 1965: 86; Mineo 1998: 619], které by mohlo přispět ke změně dosavadního rámce a dynamiky diskuse o míře podobnosti polyarchických republikánských zřízení a režimů osobní moci [Ricciardelli 2020: 123–124].

Zdůrazňování graduálního charakteru režimní transformace završené utvářením signorií, které ostatně také není novým prvkem [Vallerani 1994], se nejvíce jako problematické, ovšem pouze dokud se neotevřela otázka jeho vztahu k fenoménu „autokratického

⁷ Pro ilustraci „stavu poznání“ a tendencí výzkumu statutárního (ústavně-institucionálního) profilu signorií a s tím souvisejících otázek pojednávaných v italské historiografii viz především sborník příspěvků z konference věnované danému tématu v roce 2000, předcházející nynější „revizionistický trend“ ve výzkumu signorií [Dondarini – Varanini – Venticelli 2003], a novější sborník z roku 2010, redigovaný M. Valleranim, zřetelně více odpoovídající svým zaměřením, včetně tematické šíře, zmíněnému trendu [Vallerani 2010].

zvratu“ [Rao 2012], respektive „autokratické konsolidace“ [Poloni 2013] jako kvalitativních předělů v pozdější fázi vývoje signorií.⁸ V takovém případě se ozřejmily meze argumentace používané ve prospěch výše uvedených „revizionistických“ tezí, přinejmenším v tom smyslu, že závěry jakž takž obhajitelné pro rané fáze vývoje signorií (principátů) nemohou být v dostatečné míře aplikovány na fáze pozdější.

V souvislosti se zdůrazňováním rozrůzněnosti politických a sociálních kontextů, v nichž se utvářely městské signorie, a vyzdvihováním specifčnosti trajektorií a konečného vyústění jejich vývoje vyvstala řada badatelských problémů, které se prozatím nedočkaly adekvátní reflexe. Ukázalo se například, že agregace dílčích závěrů učiněných ohledně vývoje a evolučních opcí jednotlivých režimů osobní moci je mnohem složitější, než se na první pohled zdálo. Je příznačné, že badatel jako Andrea Zorzi, který hrál klíčovou roli v rámci stanovování nové agendy výzkumu signorií, přešel od odmítání ideálně-typických kontrapozic a hypotetických modelů signorií až k propagování výzkumu forem osobní moci maximálně respektujícího rozmanitost zkoumaných fenoménů a jejich konfigurací, odpoutaného od jakýchkoli formálních definic [Zorzi 2013a: 17–18].

Jak vyplývá z předchozího výkladu, klíčovou roli v profilování východisek nové vlny výzkumu utváření signorií hrálo negativní vymezení se vůči předcházejícím historiografickým paradigmatům spjaté s kritikou ideálně typických kontrapozic, která zahrnovala přehodnocení řady analyticky i normativně dříve relevantních stanovisek. Z našeho hlediska je zajímavá zřejmá vazba mezi poukazováním na ambivalenci rysů předcházejících polyarchických režimů, zdůrazňováním výskytu prvků institucionální kontinuity mezi republikánským zřízením a signorií a vyzdvihováním graduálního charakteru příslušných procesů režimní transformace. Tyto tři momenty, které nejvíce ovlivňovaly volbu výzkumných priorit, byly kompatibilní s nenormativním a místy ostentativně „anti-normativním“ charakterem argumentace zdůrazňující emancipaci studia utváření a vývoje signorií od starších schémat a tezí. V takovém kontextu nepřicházelo v úvahu, aby se například důsledně uplatnilo pojetí dané verze autokratizace, resp. utváření signorií, jako evolučně regresivního procesu. To představuje nejnázve rozpoznatelnou zásadní odlišnost posuzované výšece agendy výzkumu renesančních režimních transformací od agendy studia soudobé autokratizace a dedemokratizace.⁹

Studium soudobé autokratizace: několik podnětů k diskusi

V námi uplatněném pohledu na východiska výzkumu soudobé autokratizace se do popředí zájmu posunuje problematika těsné vazby mezi pojetím autokratizačních procesů

⁸ Na nabízející se otázku, nakolik se pojem „autokratický zvrát“ [Rao 2012] překrývá s konceptem „panské mutace“ (mutazione signorile), prosazovaným Andreou Zorzim [Zorzi 2010; Zorzi 2013c], nelze dát jednoznačnou odpověď. Sdíleným momentem byl při výchozím vymezení obou těchto pojmů důraz kladený na vertikalizaci mocenské struktury rané signorie a na markantní „vzdálení“ klíčových součástí této mocenské struktury od dané komunity, spojené s novými způsoby legitimity režimu osobní moci [Zorzi 2010: 108–124; Zorzi 2013b]. Jako problematičtější se v této souvislosti jeví – mimo jiné – posouzení záběru těchto konceptů ve vztahu k různým fázím režimní transformace, kterou Rao ani Zorzi nepojímali jako jednorázový „přechod“, a to především s ohledem na přiznanou rozmanitost kombinací prvků kontinuity a diskontinuity uplatňujících se v těchto procesech [Taddei 2013: 472].

⁹ Stojí za povšimnutí, že toto konstatování je – byť se netýká přesně stejných jednotek a úrovní analýzy – v souladu s tezí Gustava Lidéna, který tvrdil, že hlavní rozdíl mezi „moderními“ a „historickými“ typologiemi režimů je jednoznačně normativní povahy [Lidén 2014: 51].

a aplikací jednorozměrné škály režimů (typicky, pokud jde o aktuální verze této škály, sahající od liberální demokracie k uzavřené autokracii) a s tím spojená otázka zdůvodnění a role negativního vymezování autokratizace jako opaku demokratizace. Jedná se o prvky výrazné a dlouhodobě ovlivňující agendu výzkumu utváření autoritářských režimů, nelze je tedy spojovat s nějakou politologickou obdobou výše pojednávané otevřeně revizionistické vlny historiografického studia signorií. V rámci aktuálních trendů politologického výzkumu autokratizace se sice objevují některé poměrně nové prvky, mezi něž patří především zdůraznění převážně graduálního charakteru soudobých procesů autokratizace a dedemokratizace a s tím související určité míry institucionálně-politické kontinuity v rámci těchto režimních proměn, například v duchu teze „třetí vlna autokratizace má legální fasádu“ [Lührmann – Lindberg 2019: 1104–1105], nikoli však v souvislosti s deklarovaním zásadní diskontinuity ve vztahu k předcházejícím výzkumům.

Z nepřítomnosti vyhraněně revizionistického nového výzkumného trendu ovšem nevyplývá, že by v agendě studia soudobé autokratizace chyběly snahy o inovaci teoretického zázemí výzkumu anebo o rozbor a zvažování opcí, jež se v tomto ohledu nabízejí – což se týká i hlavních aplikovaných teoretických východisek, včetně definování autokratizace. Pokud jde o vymezení autokratizace, dominantní přístup v současné vlně politologických diskuzí o autokratizaci reprezentuje práce A. Lührmannové a S. Lindberga [Lührmann – Lindberg 2019]. Anna Lührmannová a Staffan Lindberg prosazují pojetí autokratizace jako podstatného faktického úpadku klíčových institucionálních předpokladů volební demokracie, respektive – v jejich podání – polyarchie [Lührmann – Lindberg 2019: 1096–1097]. Jedná se o aktualizovanou variantu negativního vymezení autokratizace, založenou mimo jiné na předpokladu, že v nynějším kontextu neexistuje autokratizace, která by zároveň, z definice, nebyla dedemokratizací.

Zvolené řešení vychází z již zmíněné teze, že soudobá třetí vlna autokratizace má legální fasádu. Příčinou je specifická mezinárodní konstelace po konci Studené války, která se vyznačuje důrazem mezinárodního společenství na konání alespoň zdánlivě svobodných a soutěživých voleb [Levitsky – Way 2010]. Nastolení autoritářského režimu prostřednictvím revoluce anebo vojenského převratu je tak výrazně obtížnější, než tomu bylo v minulosti, protože se pro takové jednání hůře získává mezinárodní podpora. Do popředí pozornosti se tak posunují procesy režimní transformace, ve kterých se političtí aktéři s autoritářskými ambicemi dostávají k moci prostřednictvím voleb a následně postupnými kroky uskutečňují přechod od polyarchie směrem k nějaké formě více či méně autoritářského, nedemokratického režimu [Bermeo 2016].

Orientace na výzkum autokratizace, která často probíhá pomalu a skrytě, s sebou přináší nové, výrazně vyšší nároky na operacionalizaci a kvalitu dostupných dat. Jak je zřejmé, rozpoznat vojenský převrat je výrazně snazší než posoudit, zda vládní reformy rozložené v čase a rozprostřené do řady zákonů a legislativních úprav vedou k autokratizaci či nikoliv. Zde se dostáváme ke zjevně problematickému aspektu soudobé politologické agendy výzkumu autokratizace. Již zmínění Lührmannová a Lindbergem ve své práci používají k rozpoznání autokratizace index volební demokracie (V-Dem Electoral Democracy Index), který připravuje organizace Varieties of Democracy (V-dem). Jakýkoliv meziroční pokles hodnoty indexu pro daný stát je jimi chápán jako autokratizační epizoda. Zjevným problémem tohoto přístupu je, že zmíněný index je složený z celkem pěti různých ukazatelů a debata o tom, do jaké míry toto pojetí odpovídá konvenčnímu vymezení „reálné“

demokracie (polyarchie), by vydala na samostatnou rozsáhlou studii. Patrně ještě větším nedostatkem je, že Lührmannová a Lindberg nijak neřeší „závažnost autokratizace“, tedy otázku velikosti meziročního poklesu hodnoty indexu anebo délky jeho trvání. Jimi navrhovaná operacionalizace se tak jeví v praxi příliš široká [Skaaning 2020].

Další úskalí představeného přístupu spočívá v tendenci jednotlivá narušení demokracie počítat, bez ohledu na to, že ne všechna jsou stejně závažná. Příkladem může být nedávná studie Javiera Corralesse o autokratizaci Venezuely prostřednictvím omezování volební soutěživosti. Autor sice poměrně detailně představuje širokou paletu represivních a manipulativních strategií, ale již nijak neřeší, že některé poškozují volební soutěž (s autokratizačním dopadem) více než jiné [Corrales 2020: 49]. Z širšího hlediska pak představuje problém značného dosahu to, že pro posuzování autokratizace nelze použít v politologických disciplínách etablované (i když hojně kritizované) indexy demokracie pocházející od Freedom House nebo Polity IV. Oba tyto indexy totiž soudobé procesy autokratizace zachycují jen částečně. První z těchto indexů udává spíše hodnotu či stupeň svobody než úroveň demokracie a druhý se zaměřuje na koncentraci moci v rukou vlády [Boggards 2011: 692; Dresden – Howard 2016: 1131]. Tyto nedostatky jsou závažné, protože příliš široké vymezení autokratizace umožňuje dospět k neadekvátně alarmujícím politickým závěrům a může následně vést k celkovému znehodnocení této výzkumné agendy.

S otázkou, zda dochází anebo nedochází k přechodu od polyarchie k nějaké formě autoritářství, úzce souvisí další důležitý bod celé diskuze. V souvislosti s probíhající debatou o autokratizaci se nabízí legitimní otázka ohledně skutečného charakteru politických režimů, které tímto procesem mají procházet. Řešení tohoto problému má dalekosáhlé konsekvence. Když totiž připustíme, že řada režimů, které podle hlavního proudu studií soudobé demokratizace a režimních transformací prochází autokratizací, nebyla plnohodnotnými polyarchiemi, ztrácí titulky o třetí vlně autokratizace na přesvědčivosti. Tento problém dobře ilustruje diskuze na stránkách prvního čísla prestižního časopisu *Journal of Democracy* v roce 2015. Steven Levitsky a Lucan Way zde ve svém článku nazvaném příznačně *Mýtus o demokratické recesi* [Levitsky – Way 2015] reagovali na probíhající debatu o autokratizaci a především na stať Larryho Diamonda ze stejného čísla. Zatímco Diamondův text byl poměrně pesimistický a předkládal řadu údajů o probíhajícím ústupu demokracie [Diamond 2015], Levitsky a Way zdůraznili, že řada politických režimů běžně považovaných za polyarchie, se nikdy na tuto úroveň nedostala, a tak vlastně nemůže docházet k dramatickému snížení počtu demokraticky profilovaných zemí v soudobém světě [Levitsky – Way 2015].

Tento argument nás přivádí zpět k problémům pojmání soudobé autokratizace, jež se zajímavým způsobem projevují v přístupu, jež v současnosti prosazují Andrea Cassani a Luca Tomini. Tito autoři definovali autokratizaci jako proces režimní změny směrem k autokracii, který činí výkon politické moci více arbitrárním a represivním a který omezuje prostor pro veřejný protest a pro politickou participaci při výběru vlády [Cassani – Tomini 2019a: 22; Cassani – Tomini 2019b: 135]. V jimi uplatněné perspektivě se tedy již nejednalo o přímočaře negativní vymezení s jednoznačným upřednostněním „směřování od“ před „směřováním k“ a v souvislosti s tím preferování charakteristiky výchozího režimu („pars destruens“) před charakteristikou koncového režimu („pars construens“). Jak se ale ukázalo, v daném kontextu inovativní překročení pojetí režimní změny jako primárně „směřování od“ [Cassani – Tomini 2019a: 20–21; Cassani – Tomini 2019b: 124] nebylo

doprovazeno s tímto překročením kompatibilní konsistentní teoreticky založenou argumentací ohledně důsledného upřednostnění zřetele k režimnímu vyústění transformace.

Ostatně tento nedostatek se projevil rovněž při snaze Cassaniho a Tominiho o vymezení šesti forem autokratizace, respektive šesti tranzicí k autokracii: od liberální k defektivní demokracii, od liberální demokracie k volební autokracii, od liberální demokracie k uzavřené autokracii, od defektivní demokracie k volební autokracii, od defektivní demokracie k uzavřené autokracii, od volební k uzavřené autokracii [Cassani – Tomini 2019a: 23; Cassani – Tomini 2019b: 123]. Nebylo například dostatečně objasněno, jaký zřejmý analytický přínos vzejde z toho, když se bude přechod od liberální k defektivní demokracii, tedy tranzice mezi podtypy demokracie, primárně pojímat jako forma autokratizace. V daném případě dávalo větší smysl pojímat svou povahou regresivní přechod od jednoho podtypu demokracie ke druhému především jako „směřování od“, jako dedemokratizaci – což by ovšem byl postup obtížně slučitelný s deklarovaným přístupem Cassaniho a Tominiho k definování režimních změn.

Jak vyplývá z předchozího výkladu, ani Cassani s Tominim se při snaze o inovaci pojetí autokracie a autokratizace nemohli vyhnout problémům vyplývajícím ze zmíněné těsné vazby mezi pojetím autokratizačních procesů, včetně přetrvávajícího vymezování autokratizace jako opozita demokratizace, a aplikací jednorozměrné škály režimů. Ukazuje se, že hlubší reflexe těchto problémů a zvažování jejich možných řešení je v rámci aktuální agendy výzkumu soudobé autokratizace stále velmi nesnadnou záležitostí.¹⁰ A právě v této souvislosti lze poukázat na potenciální přínos podnětů odvozených z porovnávání oborově odlišných agend výzkumu autokratizace, výrazně se odlišujících co do přístupu ke škálování režimů a k jejich negativnímu definování. Nejde nám o to šířit iluzi, že takové porovnání samovolně vyprodukuje návod k řešení výše zmíněných problémů; domníváme se však, že touto cestou lze dospět k přesnějšímu posouzení možností a mezi spjatých s různými konstelacemi teoretických východisek, charakterizujícími jednotlivé výzkumné agendy.

Taková evaluace se přitom nemusí týkat výhradně v současnosti převažujících tezí a schémat, nýbrž může být velmi užitečné, když zahrne i jejich více méně periferní alternativy či protějšky. Dobrým příkladem může být Dahlovo schéma transformací uzavřeného hegemonického režimu, které, na rozdíl od jeho stále široce přijímané definice polyarchie, z hlediska agendy studia soudobých autokratizačních procesů zůstalo, až na vzácné výjimky, v pozadí zájmu. Reflexe Dahlova pojetí tří režimních transformací, tj. od uzavřené hegemonie k soutěživé oligarchii, inkluzivní hegemonii a polyarchii [Dahl 1971: 7–8], které operuje se dvěma dimenzemi (liberalizací a participací), mohla – a do jisté míry ještě může – představovat nezanedbatelný vklad do rozvíjení diskuse o dimenzích a nasměrování režimních proměn. Podobně se větší pozornosti a využití nedočkala ani velmi pozoruhodná Tillyho historicko-sociologicky pojatá typologie politických obcí, operující se čtyřmi klíčovými dimenzemi (rovnost, šíře, konzultace, ochrana), poskytující

¹⁰ Pozoruhodnou výjimku představují některé práce o režimních změnách v zemích Latinské Ameriky po roce 2006. Kupříkladu Santiago Anria ukazuje, že v Bolívii sice za vlády Evo Moralese v některých aspektech kvalita demokracie poklesla, ale v jiných ohledech naopak vzrostla. Vedle omezování lidských práv či svobody médií si je podle něj třeba povšimnout i toho, že vzrostlo politické zastoupení a participace dříve marginalizovaných skupin obyvatelstva [Anria 2016: 100]. V politologických studiích ovšem nadále převažuje přístup setrvávací u jednorozměrné režimní škály a u stanoviska, že omezování lidských a politických práv je s demokracií naprosto neslučitelné a nelze ho nahradit důrazem na rozšiřování politické participace a jiné prvky [Mainwaring 2012: 959].

východisko k podstatně rozšířenému – samotným Ch. Tillym ovšem podrobněji nerozpracovanému – pojetí souboru široce pojatých sociálně-politických a režimních proměn [Tilly 1995: 371–374]. Nabízí se zde závěr, že v obou těchto případech představovala hlavní – otevřeně nepřiznanou – překážku pro širší recepci těchto schémat jejich zřejmá inkompatibilita s uvažováním o režimních transformacích závislým na aplikaci striktně lineární škály režimů. Tato závislost představuje charakteristický rys doposud převažujícího způsobu uvažování o režimních transformacích v politologii a je příznačné, že i pracím, které otevřeně propagují uplatnění explicitně dvoj- či vícerozměrného pojetí a typologie režimů [Wigell 2008; Gilbert – Mohseni 2011], se nedaří, přinejmenším prozatím, jimi deklarovaný cíl přesvědčivě naplnit.¹¹

Závěr

Jak vyplynulo z předcházejícího výkladu, konstelace východisek posuzovaných agend výzkumu režimních transformací se významně liší. V případě studia soudobých procesů autokratizace v jeho aktuálně převažující verzi, nelze hovořit o relevantním plošném negativním vymezování se – eventuálně doprovázeném explicitním odmítnutím uplatňování normativních hledisek – vůči v minulosti převažujícím vzorcům a tendencím výzkumu. To je na první pohled patrný nejdůležitější rozdíl, s nímž je spjata řada přímých i nepřímých důsledků v různých úrovních stanovování a rozvíjení výzkumné agendy.

Posuzované výzkumné agendy však zároveň sdílí některé profilující momenty, jako konstatování [nikoli však nutně zdůrazňování] výskytu prvků institucionální kontinuity mezi „pars destruens“ a „pars construens“ a vyzdvihování převážně graduálního charakteru příslušných procesů režimní transformace. Je ale třeba dodat, že tyto momenty nejsou začleněny do identických souvislostí a nemají nutně stejný význam. V případě politologicky orientovaného výzkumu soudobé autokratizace není například teze o určité míře institucionální kontinuity předcházejícího a následného režimu obvykle spjata s poukazováním na ambivalenci rysů demokratických režimů (v roli „pars destruens“), takže se zde, mimo jiné, neusnadňuje rozvíjení argumentace, že příslušný koncový režim nepředstavuje nutně ve všech ohledech degenerativní vyústění režimní transformace.

Pokud jde o porovnání role a kontextu zdůrazňování graduálního charakteru procesů autokratizace, zde představuje nejsnáze uchopitelný rozdíl mezi posuzovanými výzkumnými agendami těsná vazba pojetí graduální transformace – v politologickém případě – k rozlišování různých fází dedemokratizace konceptualizovaným obvykle v rámci jednorozměrné škály režimů (od liberální demokracie k uzavřené autokracii, respektive uzavřené hegemonii). Nejde zde o to, že by ve studiu utváření signorií chyběla snaha o rozlišování různých fází evoluce a profilování těchto režimů,¹² jako především o uvědomění si odlišnosti souvislostí, do nichž je taková diferenciací zasazena. V rámci nové vlny

¹¹ Podle našeho názoru zde vyvstávají analyticky slibné a doposud nevyužité možnosti, jak propojit původní Dahlovo dvojrozměrné a Tillyho čtyřrozměrné schéma se zřetelem k režimní praxi či „praktikám“ (practices), zdůrazňovaným v některých novějších studiích procesů autokratizace [Glasius 2018].

¹² V této souvislosti lze poukázat na to, že badatelé různého zaměření – jako třeba A. Poloniová nebo A. Lührmannová se S. Lindbergem – například shodně operují s konceptem „autokratická konsolidace“ (se zřetelem k jednotlivým fázím utváření autokratických režimů) v historicko-politicky velmi odlišných polích výzkumu autokratizace [Poloni 2013; Lührmann – Lindberg 2019].

historiografického výzkumu utváření signorií není zdůrazňování graduálního charakteru režimní transformace primárně navázáno na pojetí postupného, rozfázovaného úpadku polyarchií v rámci nějaké široce akceptované škály režimů. V ohnisku zájmu je spíše stupňovitý charakter utváření nového režimu s doprovodným zdůrazněním experimentální povahy tohoto procesu, než graduální úpadek či odumírání předcházejícího režimu. Taková perspektiva je dobře sluchitelná s hlásáním teze, že na signorie nelze pohlížet jako na jednoznačně danou a úplnou negaci městských republik-polyarchií. Aplikace této teze otevírá možnosti i pro radikální reinterpretace významu a souvislostí stupňovité povahy režimních proměn, které by se ve výzkumných agendách s jiným teoretickým zázemím a jinou rolí normativních stanovisek mohly stěží prosadit.

Podněty získané z porovnávání oborově odlišných agend výzkumu autokratizace lze využít různým způsobem. Otevírá se tu cesta k rozlišování a typologizaci směrů výzkumu, odlišujících se přístupem ke škálování režimů (přístupů vyznačujících se aplikací jedno- rozměrné nebo vícerozměrné škály režimů, popřípadě absencí explicitní vazby k jakékoli škále) a k negativnímu definování režimů (tedy přítomností či nepřítomností negativního vymezení režimů, přičemž jako relevantní se jeví rovněž otázka, zda se negativní vymezení týká přednostně výchozího nebo koncového režimu v příslušném procesu transformace). V této souvislosti následně vyvstávají nové možnosti například pro posouzení vztahu mezi zmíněnými typy přístupů a rozdílnými hodnoceními významu prvků kontinuity a diskontinuity institucionálních struktur a politické praxe vyskytujících se v režimních proměnách, což představuje v případě obou zde pojednávaných výzkumných agend problém mimořádného dosahu. To je moment, kterému by měly věnovat patřičnou pozornost příslušné oborové bilance stavu poznání a diskuse o výzkumných trendech.

Identifikace nejvíce do popředí vystupujících shod a rozdílů týkajících se východisek zde posuzovaných výzkumných agend představuje pouze počáteční, vstupní příspěvek k rozvíjení analýzy a evaluace potenciálu jednotlivých výzkumných programů a trendů. Je důležité vzít v úvahu, že na konstelacích těchto východisek záleží a že to, že často nejsou odpovídajícím způsobem reflektovány, neznamená, že jsou tím pádem méně významné – je tomu právě naopak.

Poděkování

Tato stať byla zpracována v rámci grantového projektu GAČR „Vztah mezi volební soutěživostí a vládními represivními strategiemi v hybridních režimech Latinské Ameriky“ (GAČR 18-21292S).

Literatura

- Anria, Santiago [2016]. More Inclusive, Less Liberalism in Bolivia. *Journal of Democracy* 27 (3): 99–108.
- Artifoni, Enrico [2006]. Republicanesimo comunale e democrazia moderna (in margine a Giovanni Villani, IV, 10: “Sapere guidare e reggere la nostra repubblica secondo la politica”). *Bollettino Roncioniano* 6: 21–33.
- Ascheri, Mario [1991]. Un invito a discutere di “oligarchia”: in margine al governo di Siena nel Tre-Quattrocento. In: Ciani, Antonio – Diurni, Giovanni (ed.). *Esercizio del potere e prassi della consultazione*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, s. 263–272.

- Ascheri, Mario [1996]. Siena dei Nove (1287–1355): un'esperienza politico-istituzionale che può insegnare qualcosa? *Accademia dei Rozzi* 3 (4): 3–10.
- Ascheri, Mario [2001]. Beyond the *Comune*: The Italian City-state and its Inheritance. In: Linehan, Peter – Nelson, Janet L. (ed.). *The Medieval World*. Abingdon: Routledge, s. 451–468.
- Ascheri, Mario [2006]. Riconsiderare la civiltà comunale: con Maire Vigueur e oltre. *Bollettino Roncioniano* 6: 9–20.
- Bacelli, Luca – Bertelli, Sergio – Milani, Giuliano [2008]. Le città-Stato e l'identità italiana. *Archivio Storico Italiano* 166 (2): 321–332.
- Becker, Marvin R. [1960]. Some Aspects of Oligarchical, Dictatorial and Popular *Signorie* in Florence, 1282–1382. *Comparative Studies in Society and History* 2 (4): 421–439.
- Bermeo, Nancy [2016]. On Democratic Backsliding. *Journal of Democracy* 27 (1): 5–19.
- Bertelli, Sergio [1978]. *Il potere oligarchico nello stato-città medievale*. Firenze: La Nuova Italia.
- Bílek, Jaroslav [2015]. Hybridní režimy jako svébytná kategorie politických režimů: Komparace vybraných přístupů. *Středoevropské politické studie* 17 (2): 212–233.
- Blanshei, Sarah Rubin [2010]. *Politics and Justice in Late Medieval Bologna*. Leiden – Boston: Brill.
- Boese, Vanessa A. – Lindberg, Staffan I. – Lührmann, Anna [2021]. Waves of autocratization and democratization: a rejoinder. *Democratization* 28 (6): 1202–1210.
- Boggards, Matthijs [2011]. Where to draw the line? From degree to dichotomy in measures of democracy. *Democratization* 19 (4): 690–712.
- Boutier, Jean – Sintomer, Yves [2014]. La République de Florence (12e-16e siècle). Enjeux historiques et politiques. *Revue française de science politique* 64 (6): 1055–1082.
- Brucker, Gene A. [1962]. *Florentine Politics and Society, 1343–1378*. Princeton: Princeton University Press.
- Brucker, Gene A. [2001]. “The Horseshoe Nail”: Structure and Contingency in Medieval and Renaissance Italy. *Renaissance Quarterly* 54 (1): 1–19.
- Caciorgna, Maria Teresa [2013]. Alterazione e continuità delle istituzioni comunali in ambito signorile. In: Maire Vigueur, Jean-Claude (ed.). *Signorie cittadine nell'Italia comunale*. Roma: Viella, s. 347–382.
- Cassani, Andrea – Tomini, Luca [2019a]. *Autocratization in post-Cold War Political Regimes*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Cassani, Andrea – Tomini, Luca [2019b]. Post-Cold War autocratization: trends and patterns of regime change opposite of democratization. *Italian Political Science Review* 49 (2): 121–138.
- Coleman, Edward [1999]. The Italian communes: Recent work and current trends. *Journal of Medieval History* 25 (4): 373–397.
- Corrales, Javier [2020]. Democratic backsliding through electoral irregularities: The case of Venezuela. *European Review of Latin American and Caribbean Studies* 109: 41–65.
- Dahl, Robert [1971]. *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press.
- Diamond, Larry [2002]. Elections Without Democracy: Thinking About Hybrid Regimes. *Journal of Democracy* 13 (2): 21–35.
- Diamond, Larry [2015]. Facing Up To The Democratic Recession. *Journal of Democracy* 26 (1): 141–155.
- Dondarini, Rolando – Varanini, Gian Maria – Venticelli, Maria (ed.) [2003]. *Signori, regimi signorili e statuti nel tardo Medioevo*. Bologna: Patron.
- Dresden, Jennifer R. – Howard, Marc, M. [2016]. Authoritarian backsliding and the concentration of political power. *Democratization* 23 (7): 1122–1143.
- Fantoni, Marcello [2020a]. Conclusions. In: Ricciardelli, Fabrizio – Fantoni, Marcello (ed.). *Republicanism: A Theoretical and Historical Perspective*. Roma: Viella, 307–312.
- Fantoni, Marcello [2020b]. Courts and Republics in Late Medieval and Renaissance Italy. In: Ricciardelli, Fabrizio – Fantoni, Marcello (ed.). *Republicanism: A Theoretical and Historical Perspective*. Roma: Viella, s. 175–220.
- Fishman, Robert M. [1990]. Rethinking State and Regime: Southern Europe's Transition to Democracy. *World Politics* 42 (3): 422–440.
- Francesconi, Giampaolo [2013]. I signori, quale potere? Tempi e forme di un'esperienza politica “costituzionale” e “rivoluzionaria”. In: Maire Vigueur, Jean-Claude (ed.). *Signorie cittadine nell'Italia comunale*. Roma: Viella, s. 327–346.
- Gilbert, Leah – Mohseni, Payam [2011]. Beyond Authoritarianism: The Conceptualization of Hybrid Regimes. *Studies in Comparative International Development* 46: 270–297.

- Gladius, Marlies [2018]. What authoritarianism is ... and is not: a practice perspective. *International Affairs* 94 (3): 515–533.
- Jones, Phillip [1965]. Communes and Despots: The City State in Late-Medieval Italy. *Transactions of the Royal Historical Society* 15: 71–96.
- Kuhn, Thomas [2008]. *Struktura vědeckých revolucí*. Praha: Oikumene.
- Lakatos, Imre [1989]. *The Methodology of Scientific Research Programmes. Philosophical Papers I*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Law, John E. – Paton, Bernadette [2010]. Introduction. In: Law, John E. – Paton, Bernadette (ed.). *Communes and Despots in Medieval and Renaissance Italy*. Farnham: Ashgate, XV–XVII.
- Levitsky, Steven – Way, Lucan A. [2010]. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levitsky, Steven – Way, Lucan [2015]. The Myth of Democratic Recession. *Journal of Democracy* 26 (1): 45–58.
- Lidén, Gustav [2014]. Theories of Dictatorships: Sub-Types and Explanations. *Studies of Transition States and Societies* 6 (1): 50–67.
- Lührmann, Anna – Grahn, Sandra, et al. [2019]. State of the world 2018: democracy facing global challenges autocratization and exclusion? *Democratization* 26 (6): 895–915.
- Lührmann, Anna – Lindberg, Staffan I. [2019]. A third wave of autocratization is here: what is new about it? *Democratization* 26 (7): 1095–1113.
- Lührmann, Anna – Mechkova, Valeriya, et al. [2018]. State of the world 2017: autocratization and exclusion? *Democratization* 25 (8): 1321–1340.
- Luongo, Alberto [2011]. Istituzioni comunali e forme di governo personale ad Alessandria nel XIII secolo. *Reti Medievali Rivista* 12 (2): 215–249.
- Magyar, Bálint – Madlovics, Bálint [2020]. *The Anatomy of Post-Communist Regimes: A Conceptual Framework*. Budapest – New York: Central European University Press.
- Mainwaring, Scott [2012]. From Representative Democracy to Participatory Competitive Authoritarianism: Hugo Chávez and Venezuelan Politics. *Perspectives on Politics* 10 (4): 944–967.
- Maire Vigueur, Jean-Claude [2013]. Comuni e signorie nelle province dello Stato della Chiesa. In: Maire Vigueur, Jean-Claude (ed.). *Signorie cittadine nell'Italia comunale*. Roma: Viella, s. 105–172.
- Milani, Giuliano [2006]. Partecipare al comune: inclusione, esclusione, democrazia. *Bollettino Roncioniano* 6: 35–49.
- Mineo, E. Igor. [1998]. Alle origini dell'Italia di antico regime. In: *Manuale di storia (Storia medievale)*. Roma: Donzelli Editore, s. 617–652.
- Mineo, E. Igor. [2013]. “Necessità della tirannide”. Governo autoritario e ideologia della comunità nella prima metà del Trecento. In: Zorzi, Andrea (ed.). *Tiranni e tirannide nel Trecento italiano*. Roma: Viella, s. 59–75.
- Najemy, John M. [1982]. *Corporatism and Consensus in Florentine Electoral Politics 1280–1400*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Poloni, Alma [2012]. Il comune di popolo e le sue istituzioni tra Due e Trecento. Alcune riflessioni a partire dalla storiografia dell'ultimo quindicennio. *Reti Medievali Rivista* 13 (1): 3–27.
- Poloni, Alma [2013]. Forme di leadership e progetti di affermazione personale nei maggiori comuni di popolo. In: Maire Vigueur, Jean-Claude (ed.). *Signorie cittadine nell'Italia comunale*. Roma: Viella, s. 303–325.
- Rao, Riccardo [2007]. Il sistema politico pavese durante la signoria dei Beccaria (1315–1356): “élite” e pluralismo. *Mélanges de l'École française de Rome. Moyen-Age* 119 (1): 151–187.
- Rao, Riccardo [2012]. *Signori di Popolo. Signoria cittadina e società comunale nell'Italia nord-occidentale 1275–1350*. Milano: Franco Angeli.
- Rao, Riccardo [2013]. Le signorie di popolo. In: Maire Vigueur, Jean-Claude (ed.). *Signorie cittadine nell'Italia comunale*. Roma: Viella, s. 173–189.
- Ricciardelli, Fabrizio [2020]. The Italian City-States and the Roots of Democracy. In: Ricciardelli, Fabrizio – Fantoni, Marcello (ed.). *Republicanism: A Theoretical and Historical Perspective*. Roma: Viella, s. 109–128.
- Rubinstein, Nicolai [2004]. *Studies in Italian History in the Middle Ages and the Renaissance. I. Political Thought and the Language of Politics. Art and Politics*. Roma: Edizioni di Storia e Letteratura.

- Shaw, Christine [2006]. *Popular Government and Oligarchy in Renaissance Italy*. Leiden: Brill.
- Skaaning, Svend-Erik [2020]. Waves of autocratization and democratization: a critical note on conceptualization and measurement. *Democratization* 27 (8): 1533–1542.
- Schedler, Andreas [2002]. Elections Without Democracy: The Menu of Manipulation. *Journal of Democracy* 13 (2): 36–50.
- Taddei, Gabriele [2013]. Le forme del governo personale e signorile sulle città e sui territori sottoposti. In: Maire Vigueur, Jean-Claude (ed.). *Signorie cittadine nell'Italia comunale*. Roma: Viella, s. 465–478.
- Tanzini, Lorenzo [2014]. *A consiglio. La vita politica nell'Italia dei comuni*. Roma – Bari: Laterza.
- Tilly, Charles [1995]. Democracy is a Lake. In: Andrews, George Reid – Chapman, Herrick (ed.). *The Social Construction of Democracy, 1870–1990*. Basingstoke: Macmillan, New York University Press, s. 365–387.
- Vallerani, Massimo [1994]. La città e le sue istituzioni. Ceti dirigenti, oligarchia e politica nella medievistica italiana del Novecento. *Annali dell'Istituto storico italo-germanico in Trento* 20: 165–230.
- Vallerani, Massimo [1997]. Modelli di comune e modelli di stato nella medievistica italiana tra Otto e Novecento. *Scienza e Politica* 9 (17): 65–86.
- Vallerani, Massimo (ed.) [2010]. *Tecniche di potere nel tardo medioevo. Regimi comunali e signorie in Italia*. Roma: Viella.
- Vallerani, Massimo [2013]. Comune e comuni: una dialettica non risolta. In: Maire Vigueur, Jean-Claude (ed.). *Signorie cittadine nell'Italia comunale*. Roma: Viella, s. 9–34.
- Vallerani, Massimo [2019]. “La democrazia che ha per ventre la tirannia”. Il comune e la democrazia nella storiografia tra Otto e Novecento. *Storia del Pensiero Politico* 8 (3): 367–392.
- Waley, Daniel – Dean, Trevor [2013]. *The Italian City-Republics*. London: Routledge.
- Weinstein, Donald [2002]. Introduction. In: Becker, Marvin R. – Banker, James – Lansign, Carol (ed.). *Florentine Essays: Selected Writings of Marvin R. Becker*. Ann Arbor: University of Michigan Press, s. 1–10.
- Wigell, Mikael [2008]. Mapping “Hybrid Regimes”: Regime Types and Concepts in Comparative Politics. *Democratization* 15 (2): 230–250.
- Zorzi, Andrea [2008]. “Fracta est civica magna in tres partes”. Conflitto e costituzione nell'Italia comunale. *Scienza & politica* 20 (39): 61–87.
- Zorzi, Andrea [2010]. *Le signorie cittadine in Italia (secoli XIII–XV)*. Milano: Mondadori.
- Zorzi, Andrea [2012]. Un problema storico non esaurito: le signorie cittadine. Rileggendo Ernesto Sestan. In: Balestracci, Duccio, et al. (ed.). *Uomini paesaggi storie. Studi di storia medievale per Giovanni Cherubini*. Siena: Salviati e Barabuffi Editori, s. 1247–1264.
- Zorzi, Andrea [2013a]. Toscana, terra anche di signori. In: Zorzi, Andrea (ed.). *Le signorie cittadine in Toscana. Esperienze di potere e forme di governo personale (secoli XIII–XV)*. Roma: Viella, s. 7–18.
- Zorzi, Andrea [2013b]. Un segno della “mutazione signorile”: l'arroccamento urbano. In: Boucheron, Patrick – Genet, Jean-Philippe (ed.). *Marquer la ville: signes, traces, empreintes du poivoir (XIIIe–XVIIe siècle)*. Paris: Éditions de la Sorbonne, s. 23–40.
- Zorzi, Andrea [2013c]. Premessa. In: Zorzi, Andrea (ed.). *Tiranni e tirannide nel Trecento italiano*. Roma: Viella, s. 7–9.
- Zorzi, Andrea [2020]. Le declinazioni della libertà nelle città comunali e signorili italiane (secoli XII–XIV). In: Zorzi, Andrea (ed.). *La libertà nelle città comunali e signorili italiane*. Roma: Viella, s. 11–76.

Jaroslav Bílek působí na Institutu politologických studií na Fakultě sociálních věd UK. Vystudoval na Katedře politologie na Filozofické fakultě Univerzity Hradec králové a Katedře politologie a mezinárodních vztahů na Filozofické fakultě Západočeské univerzity. Ve svém výzkumu se věnuje autoritářským režimům, volební manipulaci a zásahům armády do politiky. Publikoval řadu odborných studií v časopisech jako Political Studies Review, Party Politics, East European Politics nebo Sociologický časopis.

Maxmilián Strmiska je profesorem na Katedře politologie na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové. Jeho výzkum se soustředí především na politické strany, stranické systémy

a režimní změny – se speciálním zřetelem na italskou politiku a historii. Je autorem a spoluautorem řady knih (Evropské politické strany, Teorie politických stran, Regionální strany a stranické systémy) a mnoha odborných článků, které se věnují vývoji politických stran v různých časových a geografických kontextech.